

# ПРОБЛЕМИ СЛАВІСТИКИ

Літературознавство

Терміносистеми:  
загальні питання

Терміносистеми:  
конкретні дослідження

Герменевтика,  
рецептивна поетика,  
наратологія, дискурс

Проблема поета

Білорусистика

Полоністика та  
польська русистика

Мовознавство

№ 1-4

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС  
№1-4  
(27-28)  
2005

Головний редактор В. С. Зубович

Редакційна колегія:

**Бублейник Л. В.,**

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології Волинського державного університету імені Лесі Українки (голова).

**Оляндер Л. К.,**

доктор філологічних наук, професор кафедри слов'янської філології Волинського державного університету імені Лесі Українки (заступник голови).

**Мединська А. В.,**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри культури мови Волинського державного університету імені Лесі Українки (відповідальний секретар).

**Болдирєв Р. В.,**

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янських мов Київського лінгвістичного університету.

**Галич О. А.,**

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри історії української літератури Луганського педагогічного університету, академік АН ВШ України.

**Давидюк В. Ф.,**

доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури Волинського державного університету імені Лесі Українки.

**Денисюк І. О.,**

доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури Львівського національного університету імені Івана Франка.

**Дубина М. І.,**

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філології Київського військового гуманітарного інституту, академік, президент Академії АН ВШ України.

**Жулинський М. Г.,**

доктор філологічних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту літератури імені Тараса Шевченка.

**Карпенко М. О.,**

доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України (м. Київ).

**Удалов В. Л.,**

доктор філологічних наук, професор кафедри слов'янської філології Волинського державного університету імені Лесі Українки, академік АН ВШ України.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Волинського державного університету імені Лесі Українки та президією Волинського Академічного Дому

Літературні редактори: **В. М. Рисак, В. С. Растивицький**

Коректор: **В. Строківський**

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія ВЛ, №144, від 11.03.99

Співзасновники: Волинський державний університет імені Лесі Українки

(43000, м. Луцьк, просп. Волі, 13),

Волинський Академічний Дім

(43000, м. Луцьк, просп. Волі, 8).

Наклад— 150 примірників. Здано до друку 10.05.2005. Підписано до друку 17.05.2005.

Набір, дизайн та верстка: **О. Білий**. Замовлення 17.

Науковий часопис «Проблеми славістики» включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата за спеціальністю «філологічні науки» (Бюлетень ВАК України. -1999. - №4. - С.52).

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 43000, Волинська обл., м. Луцьк, просп. Волі, 8, тел. 2-39-58,  
Волинський академічний дім (книгарня «Планета»)

Видання некомерційне.

Редакція приймає матеріали, подані в першому примірнику комп'ютерного набору, і не завжди поділяє погляди авторів. Редакція не листується з авторами і читачами на сторінках часопису. Матеріали подаються в авторській редакції. За зміст і фактологію відповідальність несе автор.

При передруку посилання на "Проблеми славістики" обов'язкове.

Друк ПП. Іванюк В. П. 43021 м. Луцьк, вул. Винниченка, 63. Свідоцтво Держкомінформу України ВЛН № 31 від 4.02.04 р.  
Формат 84x108732. Друк офсетний. Замовлення 10. Ум. друк. арк. -19,7. Обл.-вид. арк. -20,4.

Волинський державний університет імені Лесі Українки  
Волинський Академічний Дім



П р О Б Л Е М и С Л А В І С Т И К И

Заснований у квітні 1999 р.

Виходить щоквартально

Науковий ЧАСОПИС

ГРОМ'ЯК Р.Т. Проблема введення (інсталяції) літературознавчих термінів у теоретико-літературну рефлексію.....	8
ЗАВАДСЬКИЙ Ю. Література комп'ютерного середовища: пошук терміна.....	8
ЛАНОВИК М.Б. Теоретико-літературна концепція «горизонту» в системі термінології феноменологічної герменевтики і рецептивної естетики та її проєкція на сучасні перекладознавчі дослідження.....	22
ОЛЯНДЕР Л.К. Волинський текст у термінологічній системі: принципові риси і художньо-естетична своєрідність.....	22
СКУПЕЙКО Л.І. Поняття міфопоетики в літературознавстві.....	29
УДАЛОВ В.Л. Першочергові принципи дослідження терміноструктур і терміносистем (проблема точності літературознавства).....	36
ЧИРКОВ О.С. Типологія класифікації терміносистем.....	40
КРАВЕЦЬ Д.В. Бентежний світ поезії Грицька Чубая.....	40

**Терміносистеми:** **конкретні**  
**дослідження**

АСТРАХАН Н.І. Літературний твір як літературознавча проблема.....	45
БОНДАРЕНКО Г.Ф. Притчова матриця в оповіданнях Л. Андрєєва про революцію....	51

Проблеми славістики. — Луцьк, 2005. —Число 1—4

ДАШКО О.Л. Проблема постмодернізму в літературознавстві: матеріали до вивчення сучасної літератури у вузі.....	55
ДЕНИСЮК Н.Р. Хронологія появи терміна <i>fiction</i> (фікція) в українських оригінальних текстах.....	62
ДОРОФТЕЙ О. Протистояння особистостей чи культур? (до питання «Іван Франко і Адам Міцкевич»).....	67
ЄВЧЕНКО Н.В. Інтелектуальний роман у жанровому розвитку літератури ХХ століття.....	78
ІВАШИНА Т.М. Літературна донжуаніана: проблеми термінології.....	84
КУЧМА Н.З. Літературно-критичні портрети в західноукраїнській літературній критиці 20-30-х років ХХ століття.....	90
ЛІЩИНСЬКА Н. Притча, її жанрові модифікації (міжнародна термінологічна неадекватність).....	95
МОВЧАН В.С. Сміслова ємність терміна «Жертовність» (філософсько-культурологічний аспект).....	102
ПЛАВУЦЬКА І.Р. Особливості потрактування поняття «сатира» в літературно-критичній спадщині Івана Франка та В.М. Теккеря.....	112
ПОЛЕЖАСВА Т.В. Мініатюрна лірика: сюжетно-фабульні можливості.....	119
ПРУСС В.С. Сонечка Людмила Улицкой: гендерний аспект.....	126
СЕМАЩУК Н.П. Поняття меніпееї у контексті порівняльного вивчення літератури..	134
ЯЧМЕНЬОВА М.М. Карнавальна парадигма постмодерністського роману.....	139

БАБІЙ Л.Б. Інтерпретація літературного твору як автономного явища (основні поняття проблеми і релевантні терміносполуки).....	143
БОДНАР В.Т. Рецептивна поетика і неориторика: національні передумови рецептивної теорії.....	150
ЛАНОВИК З.Б. Термінологічні аспекти герменевтичної концепції Вільгельма Дільтея..	156
ТКАЧУК М.П. Наратор-медіум у прозових творах Юрія Федьковича.....	162
ЧЕРНЮК С.Л. Дискурс: проблематика терміна.....	170
ШТЕЙНБУК Ф.М. Онтологічні основи наративуютьорюючих феноменів мімесісу та тілесності.....	175
ВОЛКОВА Т.С. Суб'єктная сфера философской лирики М.В. Ломоносова и Г.Р. Державина	184
КУЗАВА ІБ. Я-автора та образ автора: синоніми чи ні?.....	192
СОБОЛЕВСЬКА Г.І. Форми вираження авторської суб'єктивності в оповіданні І. Буніна „Лежке дихання“.....	197

## Білорусистика

ДАБРАВОВЛЬСКАЯ І.С. «Княжацкае жыццё» як жанровая мадэль і як увасабленне у беларускай агіяграфіі.....	202
--	-----

МАРДІЄВА А.К. Реістична феміністична проза О. Токарчук (на матеріалі роману «Останні історії»).....	210
ЯНКОВСКИЙ А. Из наблюдений над пьесой Людмилы Разумовской „Дорогая Елена Сергеевна“.....	218

## Мовознавство

БУБЛЕЙНИК Л. В. Українсько-російські паралелі в літературознавчій термінології: мовні аспекти.....	226
ЗАЙЦЕВА И.П. Терминосистема современной драматургии как отражение трансформации драматургического жанра.....	232
КОСЮК О.М. Термінологічний словник функціонування медіа у розважальному аспекті: національна специфіка та світовий контекст.....	241
ПРИЙМАЧОК О.І. Літературознавчі терміни-дублети: лінгвістичний аспект.....	244
ПРИХОДЬКО В.Л. Мовна ментальність і переклад: термінологічний аспект.....	249
ВАСИЛЕВСЬКА О.П. Розвиток конструкції: іменник та його означення - прикметник від класичної до пізньої латини.....	253

УДК 821.161.1'06Анд.

Бондаренко Г. Ф.

### ПРИТЧОВА МАТРИЦЯ В ОПОВІДАННЯХ ЛІ. АНДРЕЄВА ПРО РЕВОЛЮЦІЮ

*Розглядається вплив біблійних притчових мотивів на зіпсування авторської позиції в проблемах революції та постаті революціонера.*

**Ключові слова:** біблійна притча, автор, авторська свідомість, міфопоетика.

*Bondarenko G. The parable Matrix in L. Andreyev's Stories about Revolution.*

*The article regards the influence of biblical parable motives on the clarification of the author's position as to the problem of the revolution and the revolutioner.*

**Key -words:** biblical parable, author, author's consciousness, mythological poetics.

Перші кроки Л. Андрєєва в літературі благословили такі володарі думок того часу, як Л. Толстой і А. Чехов, сприйнявши по-різному полемічність та складність його творів. Широко відомі толстовське „він лякає, а мені не страшно” [11: 299] і чеховське „до його непростоти публіка звикне і це буде велике ім'я” [7: 330]. При всій складності людських і творчих стосунків між М. Горьким і Л. Андрєєвим „буревісник революції” високо цінував Андрєєва: він - „найталановитіший письменник двох частин світу. Кожний його новий твір є більш чи менш значний крок У царині форми та змісту”, визнавав, що це митець „достатньо мужній в своїх пошуках істини” [6:278].

Відмінність Л. Андрєєва від М. Горького та багатьох письменників демократичного табору майже в усіх літературознавчих працях розглядаються як „відсутність перспективи історичного мислення” [8: 235], „співчуття та водночас скептицизм в оцінці революції, потяг до анархічної „надпартійності” тощо [4: 115]. Перевірка часом виявила, що болісні вагання Андрєєва, його творчий максималізм, виклик модним серед інтелігенції революційним ілюзіям можна визначити словами П. Басінського - „трагедія розуміння”.

© Бондаренко Г.Ф., 2005

Осмилення революції як події космічного масштабу в історії світового мистецтва неодноразово було в Андреева пов'язано зі зверненням до Біблії як своєрідного метатексту для з'ясування і проблем оточуючої дійсності, і проклятого питання „Навіщо”. Космічний песимізм Андреева дослідники пов'язують не лише з філософією А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, Л. Шестова [5], але й з книгою Екклезіасту, хоча в душі радянської ідеології зауважують: „Розчарує і андреевське звернення в ці роки (першої революції 1905 р. - Г.Б.) до біблійних тем [7,356].

Всі твори Л. Андреева об'єднує, на наш погляд, християнська парадигма. Це може бути звернення на рівні сюжетобудови: наприклад, біблійна матриця притчі про блудного сина становить сюжетну основу оповідання „3 темну далечину”; тема Христа і блудниці відчувається в історії духовного потрясіння героя в шокуючій „Пітьмі”; біблійна асоціативність як модель певної ситуації присутня в „Житті Василя Фівейського” (посилання до історії багатостраждального Іова), „Елеazar” перегукується з історією воскресіння Лазаря; „Оповідання про сімох повішених”, це й своєрідний мартиролог, проєктується на історію християнських мучеників за віру, а оповідання „Иуда Искариот”, „Із глибини віків” - вільна переробка біблійних сюжетів; парадоксальне осмилення біблійних заповідей знаходимо в оповіданні „Правила добра”, в п'єсі „Анатема”, в романі „Щоденник Сатани”. Саме така, перспективна, на наш погляд, лінія в дослідженні спадщини Л. Андреева, пояснює значною мірою шалений його успіх у сучасників: підсвідомі архетипічні матриці його творів надавали текстам міфопоетичного забарвлення, створювали особливу міфопоетичну модель світу.

„Заголовок, на жаль, вже ключ до інтерпретації”, - зауважував Умберто Еко [10, 428]. В оповіданні „3 темну далечину” (1900) вже в назві міститься відверта алегорія (на кшталт назв „Стіна”, „Бездня”), присутньою є опозиція образів „п'їтьма” - „світло”, але, звичайно ж, з огляду на творчу індивідуальність Андреева, зауважимо, що - „п'їтьма” - універсальний символ, архетипний біблійний образ. „П'їтьма над безоднею”, - чи не перші слова Першої книги Мойсеєвої „Буття”. Перефразуючи У. Еко, скажемо, що „п'їтьма” „як символічна фігура так насичена смыслом, що сенсу в ній майже немає [10, 429]. У контексті всієї творчості письменника цей образ уособлює екзистенційну безпросвітність життя. Так, тема революції і нової історичної людини вже в назві оповідання виводиться за межі актуальної соціальної проблематики. Цьому сприяє і притчова біблійна матриця, яку Л. Андреев запозичив з Нового Заповіту (Євангеліє від Луки, розділ 15). Бунтар у мистецтві, Андреев і за своєю людською природою піддає сумнівам канонічні істини; тому парадоксальність, як він називав „конфуз”, полемічність інтонації, певна „психографія” (А. Білецький) завжди трансформують притчову фабулу, перевертаючи її навиворіт, що дає можливість розширити масштаби звичного для оповідань Андреева сюжету-випадку до „антропокосмічного - людського роду та всесвіту; соціально-історичного - „даного суспільства” в єдності з природою; індивідуально-особистісного - людського „я” у його взаємодії з іншими людьми” [3, 109]. Якщо в притчі - повернення блудного сина та його каяття - кульмінація історії, то у Андреева давній культурний архетип Повернення - зав'язка оповідання. Цей архетип переноситься у нову, буденну реальність, щоб у фіналі оповідан-

ля виник зворотній ефект: драма батьків і дітей, провини і каяття, обмеженості чи безмежності свободи, проблема вибору та відповідальності за свій вибір, проблема пробачення, - все це постане перед читачем як всезагальне та одвічне. Можна припустити, що двічі повторена в притчі метафорична фраза: „син мій був мертвий та ожив, пропадав та знайшовся” [2, Лука, 85, 86] на асоціативному рівні вплинула і на розвиток характеру головного героя, його спробу „ожити”, і на кульмінаційну сцену оповідання: лише в екзистенційну мить, перед обличчям Смерті, „все троє, сбившиєся в один живой плачущий комок, обнажившиє свои сердца, потрясенные, они на миг стали одним великим существом с единым сердцем и душой” [1,69]. Але дива народження Людини (хоча на це натякає хронотоп: події відбуваються на Різдво) не відбулося: герой таємно, як злодій, зникає в темній далечині: „И уже ничего живого не виделось в безлюдном пространстве...” [1, 70]. „Живе” змінюється „мертвим”, „світло - п'їтьмою”, „дім” - „шляхом”, „архетип Повернення - архетипом Колеса Фортуни”.

Таким чином, у ваганнях Л. Андреева між „Осанною” та „Анафеомою” щодо відношення до революції простежуються певні логічні висновки: а) визнання об'єктивних причин її наближення; б) революціонера змальовано з симпатією (це сильна людина, жертвна, варіація людини у відчаї); в) вибір між родинними зв'язками та революційною боротьбою - неприродний, руйнуючий особистість; г) ідея, навіть висока, позбавляє людського; д) прірва між революціонером і народом, в ім'я якого той жертвує собою, - нездоланна.

Але якщо в оповіданні „3 темну далечину” останній момент подається ще в манері м'якої іронії, то в „Пітьмі” (1907) проблема „інтелігенція - народ” постає як основна, і в трагічному аспекті. Терорист Петро і повія Любов відбиваються у дзеркалі як наречений і наречена і тієї ж миті - як на похороні. Якщо символічний фінал повісті І. Буніна „Село” піддається достатньо однозначному трактуванню як плач про загибель Росії, що заручилася з Революцією, як пророцтво про пришествя „окаянних днів”, то у Л. Андреева все значно складніше. Притчова матриця, яка походить від легенд про зцілення Марії Магдалини Спасителем від бісів та її служіння Христу, надає оповіді філософського звучання. В межах улюбленого андреевського хронотопу (замкненої на ключ кімнатки повії) відбувається ідеологічна драма, сутність якої - крик чистої душі в тілі пропащої дівки: „Какое же ты имеешь право быть хорошим, когда я - плохая?” [1, 164].

І „святий від революції”, гордий своєю бездоганністю та жертвністю, переживає таку духовну кризу, таке розуміння своєї провини перед п'їтьмою приниженого та ображеного народу, що дозволяє собі жест юродивого: „Ох, что-то большое я разрушу! А потом, когда-нибудь приду к ней, или в кабак, или на каторгу, и скажу: теперь мне не стыдно, теперь я ни в чем не виноват перед вами...” [1, 169]. Герой згадує про Христа та його заповіді, сприймає себе апостолом одвічної справедливості, „якій повинен підкоритися навіть Бог...” [1,170].

Велика заслуга Андреева полягає в тому, що всупереч суспільній атмосфері того часу він замислився над етикою революції, над її руйнівним, бунтівним началом. Таким чином, юнацька бравада „Я хочу бути апостолом самознищення” не витримує критики: самі тексти його книг спростовують це. Певною мірою Анд-

реєв об'єктивно наближається до ідеї теургічного мистецтва, пов'язаного з естетичними утопіями М. Гоголя і Ф. Достоевського, пошуками символістів від Д. Мережковського до А. Белого. Література „в стражданнях народу якимось іншими очима побачила страждання Божества, в боротьбі з темними силами побачила апокаліптичну боротьбу з драконом часу” [12, 59]. Бєлий вважає: „Ми можемо здаватися собі нерелігійними, але це лише у свідомості; в безсвідомій, в життєвій стихії ми релігійні, якщо народні; і народні, якщо релігійні. Релігія є універсальним зв'язком: вона не в формі, але в душі” [12, 59]. Ці слова цілком можна віднести до творчості Андрєєва.

Звернення письменника до притчової біблійної матриці спрямоване, насамперед, на створення „парадоксального типу читання”, з метою пошуків міфологічного значення, що йде всупереч логіки мовної поверхні тексту. Прояви притчової матриці проявляють себе як: а) сюжетна асоціативність; б) прямі аналогії (епізод зустрічі батька і блудного сина); в) невіразні прізвиська як знак знеособлення людини набувають символічного значення (Миколай - перемога народу, Петро - скеля, символіка імені Любов - очевидна);

г) ім'я Петро породжує цілу низку біблійних асоціацій та лейтмотивів: герой перейменовує себе - як Христос рибалку Симона в Петра, герой відрікається колишньої віри - під час таємної вечері Христос провіщає його відступництво; Христос заповідає Петру заснувати церкву [2: Матф. 16,18-19] - Люба каже: „Нет, миленький, ты мне всю церковь построй” [1:166]; д) за легендою, щоб не зневажати Христа, Петро просить своїх катів розп'ята себе вниз головою - в „Пітьмі” також відбувається символічне розп'яття героя; перевернутий хрест - символ Адама і, отже, гріхопадіння людства — тому істина, що відкривається колишньому революціонерові, „перевернута”, парадоксальна: „Если нашими фонариками на можем осветить всю тьму, так погасим же огни и все полезем во тьму. Если нет рая для всех, то и для меня его не надо” [1,175]; е) історія омивання Христом ніг своїм учням і поведінка Петра [2: Іоан. 18: 8, 9] композиційно вплинула, на наш погляд, на перипетії стосунків Петра і Люби; ж) наявний біблійний підтекст, присутній і в міфемі „наречений” - в притчі про десятьох дів читаємо: „Але опівночі пролунав крик: „Ось жених іде, виходьте назустріч йому”” [2, Матф. 25:6]. Іноскання притчі роз'яснюється віршем 13: „Отже, будьте готові і ви, адже не знаєте ні дня, ні години, в яку прийде Син Людський.” Іноскання ж у Андрєєва — прихована підказка, що виявляє авторський концепт; є) вислів „Ми хрест на спині носимо” [1, 162] має також подвійне значення: і як ознака можливого ув'язнення, і як пророцтво своєї долі. В цьому ж ряді - магічна символіка чисел (наприклад, 7), чисельні тематичні еквіваленти, переважно в формі порівнянь, повторів ознак і мотивів, як тематичних, так і звукових „живий - мертвий”, „п'ятьма - світ”, „тіло - дух”, „свідомість - підсвідомість” і т.д.

Звернення до проблеми притчової біблійної матриці дозволяє не лише з'ясувати істину, об'єктивне ставлення Л. Андрєєва до проблем Револуції, що передбачає розуміння авторської свідомості як складного, діалектичного багатоголосся. Нова інтерпретація цих „скомпрометованих творів” допомагає поглибити психологічний портрет митця не як „співця жахів” (В. Воровський), а як філософа і шукача істини. В той же час дослідження особливостей поезики, витоків худож-

1. Андрєєв Л. Анатема. - К.: Дніпро, 1989 - 575 с.
2. Библия. Книга Священного Писания Ветхого и Нового Завета. - Минск, 1993.
3. Гиршман М. От текста к произведению, от данного общества к целому миру. // Вопр. Литературы. - 1990. - № 5. - С. 108 - 112.
4. Иезуитова Л. А. Творчество Леонида Андреева (1892 - 1906). - Л.: Изд.- во ЛГУ, 1976. - 239 с.
5. Колобаева Л.А. Концепция личности в русской литературе рубежа XIX - XX вв. - М.: Изд-во МГУ, 1990. - 336 с.
6. Литературное наследство. Горький и Леонид Андреев. Неизданная переписка. - М.: Наука, 1965. - Т. 72.
7. Муратова К.Д. Леонид Андреев // История русской литературы. - Л.: Наука, 1983. - Т. 4. - С. 330 - 372.
8. Соколов А. История русской литературы конца XIX - начала XX века. - М.: Высш. школа, 1979. - 399 с.
9. Старосельская Н. Драматургия Леонида Андреева; Модерн 100 лет спустя // Вопр. литературы. - 2000. - № 11-12. - С. 125 - 148.
10. Умберто Эко. Заметки на полях „Имени Розы” // В кн: Умберто Эко „Имя Розы”. - М.: Кн. палата, 1989. - С. 427-467.
11. Федин К. Писатель, Искусство, Время. - М.: Сов. писатель, 1973. - 672 с.
12. Юрьева З.О. Андрей Белый: преобразование жизни и теургия // Рус. литература. - 1992.- № 1. - С. 58-68.